

סימן לז

מתקן למי סודה בשבת

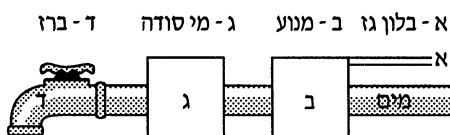
ראשי פרקים

הצגת השאלה

- א. ספק פסיק רישיה
 ב. ספק לעתידי או לשעבר?
 ג. גרמא ופסיק רישיה

הצגת השאלה*:

מיתקן למי סודה בנוי כך

השותה את מי הסודה פותח את הברז ד, מי הסודה באים אל הכוס ממיכל ג. כשנחסרים מים ממיכל ג הם מתמלאים ממיכל ב. במיכל ב יש מנוע המערב את הגז שבבלון א עם המים שבמיכל ב. במיכל ב יש אלקטרודות הגורמות להפעלת המנוע כשכמות מסוימת של מים הוצאה מן המיכל. האם מותר להשתמש במיתקן זה בשבת?

א. ספק פסיק רישיה

לא כל פתיחת ברז גורמת בהכרח להפעלת המנוע. רק לאחר שהוצאה כמות ידועה של מי סודה, כשכמות המים שנסארה במיכל קרובה לקו האדום, עלולה כל הוצאת מים, ולו הקטנה ביותר, לגרום להפעלת המנוע. ומכיון שלא כל אדם המוציא מים, יודע אם בהוצאת מים אלו יפעל המנוע, ספק אם יש כאן פסיק רישיה. ומצינו מחלוקת פוסקים בספק פסיק רישיה. אלא שהדוגמא שבה נחלקו הפוסקים שונה משלנו.

הט"ז (סי' שט"ז ס"ק ג') דן בתיבה שיתכן שיש בה זבובים, האם מותר לסוגרה בשבת או לא. אם ברור לו שיש שם זבובים הדבר אסור משום פסיק רישיה. אך אם לא ברור לו, יש כאן ספק פסיק רישיה. ולדעתו דין ספק פסיק רישיה כדין דבר שאינו מתכוין. שהרי גם בדבר שאינו מתכוין כשהוא גורר כסא וספסל הוא אינו יודע אם יעשו חריץ או לא. ולכן הדבר מותר. וא"כ ה"ה לספק פסיק רישיה שהוא אינו יודע אם יש זבובים בתיבה או לא. ולכן מותר לו לנעול את התיבה. ואע"פ שיש לחלק בין השנים, בזבובים הספק הוא לשעבר, אם יש זבובים בתיבה, בעוד שבחריץ הספק הוא אם הכסא יעשה חריץ בעתיד, לדעת הט"ז אין הבדל ובשניהם מותר. והגרעק"א ביו"ד סי' פ"ז חולק על הט"ז ואוסר לחתות תחת קדירת עכו"ם מפני שיתכן שיש בכך ביטול של בשר וחלב, אע"פ שאין כוונתו לבשל בשר בחלב, מ"מ הרי זה פסיק רישיה. ואע"פ שאינו יודע אם יש בקדירה בליעת בשר וחלב, ספק פסיק רישיה אסור. והמשנ"ב בביאור הלכה סי' שט"ז הכריע כהט"ז שספק פסיק רישיה מותר.

ב. ספק לעתידי או לשעבר?

מיהו יש לחלק בין המקרה שלנו לספק פסיק רישיה. אמנם הוא אינו יודע אם כמות המים במצב כזה עלולה להפעיל את המנוע, והדבר דומה לתיבה שאינו יודע אם יש בה זבובים. אך מאידך, לא המים הם הבעיה העומדת לפנינו, אלא המנוע. המים הם רק הגורם לכך שהמנוע יפעל. וא"כ למרות שהספק על מצב המים הוא ספק לשעבר, אך הפעלת המנוע היא ספק לעתידי, וא"כ הדבר דומה לכל דבר שאינו מתכוין, שבספק שלעתידי מותר. מיהו גם לדבר

בפתיחת הברז יש לכאורה פסיק רישיה שיפעיל את המנוע.

אך י"ל שגם אם המנוע יפעל אי אפשר לייחס זאת לפותח הברז, כי הברז רק מוציא מים, והוצאת המים היא הגורמת להפעלת המנוע. והרי זה כבידקא דמיא בכח שני (סנהדרין ע"ז ב' וחולין י"ח א') שאינו אלא גרמא. ומצינו למהר"ל מפראג בספרו גור אריה למס' שבת (ע"ג ב') שגרמא ופסיק רישיה מותר. ועוד, יש כאן גרמא ופסיק רישיה דלא ניחא ליה. שהרי הוא אינו מעוניין בהפעלת המנוע, אלא בהוצאת המים. אמנם הנחתנו שהפעלת המנוע היא פסיק רישיה דלא ניח"ל טעונה בדיקה, שאולי כן נוח לו שהמנוע יפעל ויכניס את הגז למים הנוספים. שהרי הוא יודע את המציאות שע"י הוצאת המים נכנסים מים חדשים, ואם המנוע לא יפעל הם ישארו ללא גז. ומכיון שהוא מעוניין שהמים יהיו מוגזים הר"ז פסיק רישיה דניחא ליה. וכעין זה דן הגרש"ז בפתיחת מקרר חשמלי בשבת עיין מנחת שלמה (ח"א סי' י' אות ד' עמ' פ"ד) שלא הכריע את הספק אם זהו פסיק רישיה דניחא ליה או לא ניחא ליה. אך בסוף דבריו שם אות י' (עמ' צ') הכריע שזהו פסיק רישיה דלא ניחא ליה. בפרט כשמדובר באיסור דרבנן. כי ספיקא דרבנן לקולא.

ומצאתי שהגרש"ז אורבך בענין פתיחת מקרר חשמלי בשבת (מנחת שלמה סי' י' אות ט') מסיק שני"ד נחשב לספק פסיק רישיה והוא הכריע שם כהט"ז שהדבר מותר. ואע"פ שהגרעק"א הקשה עליו מבשר בחלב, יש לחלק בין שבת לבב"ח, כי בשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה על כן גם ספק פסיק רישיה לשעבר מותר. עיי"ש שמסיק להיתר בכגון זה דנ"ד. (ועי' לעיל סי' ל"ו.)

ואף בני"ד איסור זה של עירוב הגז במים אינו מהתורה וספק אם אסור מדרבנן (עיין שו"ת הר צבי להגר"צ פ' פרק סי' קפ"ט) וגם הפעלת המנוע החשמלי אין בה מלאכה מהתורה (עיין מנחת שלמה להגרש"ז אורבך שם). ואפילו לדעת החזו"א

שאינו מתכוין אינו דומה, כי שם כל הספק תלוי רק בעתיד, האם בגרירת הכסא יעשה חריץ, אך כאן הפעלת המנוע תלויה במים, והספק במים הוא ספק הקיים כבר עתה והדבר דומה לספק לשעבר. ונמצא איפוא שהמקרה שלפנינו שונה במקצת מספק פסיק רישיה, אך שונה גם מדבר שאינו מתכוין. אולם כאמור, לפי הכרעת המשנ"ב שפסק כהט"ז שאפילו ספק פסיק רישיה מותר, ק"ו בני"ד שיהיה מותר.

ועוד י"ל, שלא כל הוצאת מים תביא להפעלת המנוע. הוצאת כוס אחת של מי סודה, למשל, לא תביא להפעלת המנוע, אלא רק הוצאת כמה כוסות. ולכן יש לדמות זאת למש"כ הרמב"ם בהל' לולב פ"ח הל' ה' שמותר ללקט פירות הדס שחורים לאכילה אחד אחד. ואין כאן פסיק רישיה, כי בליקוט פרי אחד עדיין לא ברור שמייעט מרוב הפירות. וא"כ כל פרי ופרי לכשעצמו אין בליקוטו תיקון להדס. ולכן מותר ללקט את הפירות לאכילה אחד אחד (ועיין ערוך לנר סוכה ל"ג ב').

וא"כ ה"ה כאן כל כוס וכוס לכשעצמה אינה עלולה לגרום למנוע שיפעל, גם אם המים קרובים לקו האדום, וא"כ אין כאן פסיק רישיה ואף לא ספק פסיק רישיה לשעבר, אלא דבר שאינו מתכוין, שאולי כוס זאת שהוא מוציא כרגע עלולה להפעיל את המנוע. אולם פירוש זה בדברי הרמב"ם אינו מוסכם (כגון המ"מ שגורס: אחר), ולכן צ"ע אם אפשר לסמוך עליו למעשה.

ג. גרמא ופסיק רישיה

ויש להתייחס לבעייתנו מנקודת ראות נוספת. כשאדם פותח את הברז, אילו היה משאירו פתוח ללא הגבלה היה גורם בהכרח להפעלת המנוע. אך מאחר והוא סוגר את הברז לאחר זמן קצר, הוא מונע בכך את הפעלת המנוע. אולם אנו דנים על עצם פתיחת הברז ולא על כוונתו, ובעצם פתיחת הברז לכשעצמה יש בה בכדי להפעיל את המנוע. (הדבר דומה לזורק חץ ובכוונתו להעמיד אח"כ תריס בפני הניזק שלא יפגע). וא"כ

לגרשז"א מנחת שלמה סי' י"א): "ובכלל דעת בני האדם מכרעת במלאכה, ושימוש פשוט לאו מנא הוא".... ובסוף מכתבו שם: "אבל דבר הנעשה ע"י הכרת בני אדם בחכמה ובכשרון זהו ענין בנין שהיה במשכן וחשיבא מלאכה".

נמצא איפוא שללא כוונה מצד האדם להפעיל את המכונה אין כאן בנין, וצ"ע. כי אין צורך שבכל הפעלה האדם יתכוין לבנות, אלא מאחר שהמנגנון כולו נעשה בחכמה ובכשרון והאדם מפעילו, יש כאן מעשה בנין. מיהו כשאינו מתכוין בכלל יש מקום להסתפק וצ"ע.

עכ"פ גם אם נאמר שלדעת החזו"א אולי יש כאן ספיקא דאורייתא, לדעת הגרשז"א אין כאן אלא ספיקא דרבנן ומותר מעיקר הדין להשתמש במכונה זו. אולם לצאת י"ח כל הדיעות מומלץ להתקין מפסק גרמא שימנע את החשש של מלאכה דאורייתא.

מסקנה

מותר להשתמש במכונה המייצרת מי סודה בשבת, אולם רצוי להתקין מפסק גרמא.

יש בהפעלת מנוע חשמלי משום איסור בונה, מדאורייתא, במקום שאינו מתכוין לכך אין איסור בונה. דמיון לכך מצינו במ"מ (פ"ב מהל' שבת ה"ב) שתיקון כלי ללא כוונה אינו נחשב למלאכה. ולכאורה אין לדמות זה לזה. בתיקון כלי המדובר במצרף ברזל במים ללא כוונה לחממו או נוטל קיסם, ללא כוונה להשתמש בו כדי לחצוץ את שיניו, אין שם תיקון כלי כלל כי קיסם וברזל שאינם עומדים לשימוש כל שהוא אינם כלים. אך בנ"ד הוא לא מתכוין להפעיל את המנוע, וספק אם המנוע יפעל בכלל, אך אם המנוע יפעל הר"ז בונה לדעת החזו"א. ואמנם יש כאן ספק פסיק רישיה כמו שכתבנו, אך הספק הוא בדאורייתא. מיהו בכל זאת יש מקום לומר גם לדעת החזו"א שרק כאשר מתכוין להשתמש בכלי חשמלי ולשם כך מחברו לזרם החשמל נחשב לתוקע ובונה, אך כאשר אינו מתכוין לכך, וספק לו אם בכלל הכלי יפעל, אין כאן מלאכת בונה מדאורייתא, כי העיקר חסר מן הספר, הכוונה להפוך את המכשיר הדומם לכלי חי ופעיל. ודוק בלשונו של החזו"א (במכתבו

סימן לח

מעשה שבת

שאלה*

האם מותר לקנות דבר שנעשה בשבת באיסור?

א. דין בשולי שבת למבשל במזיד ולאחרים

בחולין ט"ו ע"א:

"המבשל בשבת בשוגג יאכל (בו ביום). במזיד לא יאכל (בו ביום אלא למוצאי שבת). דברי ר"מ, ר' יהודה אומר בשוגג יאכל למוצ"ש במזיד לא יאכל עולמית. ר"י הסנדלר אומר בשוגג יאכל למוצ"ש במזיד לא יאכל עולמית".

ראשי פרקים

שאלה

- א. דין בשולי שבת למבשל במזיד ולאחרים
  - ב. מח' הראשונים בהמתנת בכדי שיעשה
  - ג. חשש אמירה לישראל לעשות מלאכה בשבת
  - ד. הנאה מתערובת למי שביטלו עבורו
  - ה. דין מחללי שבתות בימינו
  - ו. הנאה מחילול שבת לשם ממון
  - ז. דין מוצרים שיוצרו בשבת
- מסקנות

* ל"ג בעומר תשמ"א